

2004. A Nyitra-vidéki magyar nyelvjárások atlasza. Pozsony: Kalligram. Skutnabb-Kangas [Skuntnabb-Kangas], Tove 1990/1997. *Nyelv, oktatás és a kisebbségek*. Budapest: Teleki László Alapítvány.
- Štefánik, Jozef 1996. International Bilingualism in Children. *Human Affairs* 6/2. 135-141.
- 2000b. *Jeden človek, dva jazyky*. Bratislava: Academic Electronic Press.
- Šutaj, Štefan 1990. Maďarská otázka na Slovensku v rokoch 1948–1970. Šutaj, Štefan szerk. *Vývoj a postavenie maďarskej národnostnej menšiny na Slovensku po roku 1948*. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV v Košiciach.
- Szabómihály Gizella 1999. A magyar nyelvi tervezés, nyelvművelés és anyanyelvápolás lehetőségei és feladatai Szlovákiában. *Irodalmi Szemle* 42/3–4, 98–105.
2005. Nyelvművelés – nyelvtervezés – nyelvi menedzselés. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 7/4. 67-75.
- Szathmári István 1988. Nyelvi változások – nyelvi norma. In Kiss Jenő–Szűts László szerk. *A magyar nyelv rétegződése*, 39–49. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Tauli, Valter 1974/1998. A nyelvi tervezés elmélete. Tolcsvai Nagy Gábor szerk. *Nyelvi tervezés. Tanulmánygyűjtemény*, 51–66. Budapest: Universitas Kiadó.
- Tolcsvai Nagy Gábor 1998. (szerk.): *Nyelvi tervezés*. Budapest: Universitas.
- Trudgill, Peter 1997. *Bevezetés a nyelv és társadalom tanulmányozásába*. Szeged: JGYTF Kiadó.
- Vörös Ferenc 2004. *Családnév kutatások Szlovákiában*. Szociolingvisztikai tanulmány négy település családnévhasználatának tükrében – Balony, Diósförgepatony, Kiscétény, Nagycétény. Csallóközi Kiskönyvtár. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.
- Vörös Ottó 1992. A szlovákiai magyar nyelvjáráskutatás korábbi eredményei és mai helyzete, valamint a keleti palóc nyelvjárástípus kérdéséhez. In Szabó Géza–Molnár Zoltán szerk. *III. Dialektológiai Szimpozion*. Szombathely: Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola.

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ
tézisei

Menyhárt József

Nyékvárkony nyelve

Magyar Nyelvészet Doktori Iskola

Témavezető:

Dr. Kiss Jenő egyetemi tanár

Budapest
2006.

A szociolingvisztika szemléletmódjával gazdagodott dialektológia módszereivel különböző nyelv- és beszélőközösségek nyelvhasználatáról az elmúlt évtizedekben szép számmal íródtak nyelvészeti munkák (Csernicskó 1998, Lanstyák 2000, Göncz 1999, Sándor 2000, 2004; Kiss 1982, 1993, 1994; Kontra 2003). A dialektológiában Deme László már a múlt század ötvenes éveinek derekán világosan elhatárolja egymástól a *nyelvjárási* és *nyelvi kép* fogalmát (Deme 1963: 68). Nagy és külön könyvet érdemlő téma lenne áttekinteni, hogy az idézett publikáció óta a magyarországi, ill. a határon túli dialektológia (Szabó 1986; Kiss 1995, 2001; Sándor 2000, 2004), szociolingvisztika és a kétnyelvűség kutatása (Bartha 1999, Borbély 2001, Cseresnyési 2004, Lanstyák–Szabómihály 1997, 2002; Kontra 1999, 2003; Vančóné Kremmer 1998, 1999, 2002 stb.) mekkora ismeretanyaggal bővült.

A csallóközi Nyékvárkony nyelvhasználatát elemző dolgozattal azokhoz a dialektológiai-szociolingvisztikai vonatkozású nyelvészeti vizsgálatokhoz kapcsolódom,

a) amelyek egy viszonylag zárt közösség nyelvhasználatának adekvát leírására törekednek (vö. Kiss 1982, Szabó 1986)

b) ahol a vizsgált közösség a kisebbségi nyelvhasználat jegyeivel rendelkezik és kétnyelvűségi helyzetben él (vö. Sándor 2000, Lanstyák 2000, Borbély 2001),

c) ill. amely közösségek nyelvhasználata a nyelvtervezés/nyelvi menedzselés útján tevékenyen és (a nyelvhasználók szempontjából) hasznosan alakítható (vö. Tolcsvai 1998, Neustupný–Nekvapil 2003, Szabómihály 2005).

Doktori disszertációm négy, egymással szorosan összefüggő fejezetből áll. A dolgozat bevezető fejezete a község történelmét, lakosságának számarányát, nemzetiség és anyanyelv szerinti megoszlását, felekezeti hovatartozását, nemek és korcsoportok, az iskolázottság mértéke, ill. a gazdasági ágazatok és foglalkozási csoportok szerinti megoszlását tekinti át. A fejezet foglalkozik a község intézményi hátterével is, ill. számba veszi a községben működő szervezeteket és csoportokat.

- Lanstyák István–Menyhárt József (szerk.) 2004. *Tanulmányok a kétnyelvűségről II.* Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.
- Lanstyák István–Menyhárt József (szerk.) 2004. *Tanulmányok a kétnyelvűségről III.* Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.
- Mann, Arne B. 1995. Premeny spoločenského postavenia Rómov na Slovensku po roku 1989. In *Rómovia na Slovensku a v Európe. Z dokumentov medzinárodnej konferencie, Smolenice, 6. máj 1994.* Bratislava: Informačné a dokumentačné stredisko o Rade Európy.
- Matus [Matusová] Alica. 1999. *Nyékvárkonyi temetők sírfeliratainak vizsgálata.* Szakdolgozat. Nitra: UKF FFUK.
- Menyhárt József 1999. *Nyékvárkony nyelve.* Szakdolgozat. FF UK: Bratislava/Pressburg/Pozsony. (Szakdolgozat.)
1999. Deutsche Lehnwörter in der Mundart von Nyékvárkony. Edith Funk-Werner König-Manfred Renn Hrg. *Bausteine zur Sprachgeschichte.* Universitätsverlag G. Winter Heidelberg. 357-361.
2001. Nyelvhasználatunk zabigyerkei. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 3/1, 121-137.
2002. Nyelvünk és törvénye. Lanstyák István–Simon Szabolcs szerk. *Tanulmányok a kétnyelvűségről,* 34-56. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.
2004. Élő nevek forrásánál. P. Lakatos Ilona – T. Károlyi Margit szerk. *Nyelvésztés, nyelvjárásvesztés, nyelvcsere.* Tinta Könyvkiadó. Budapest. 269-277.
- 2005a. Hivatali nyelvhasználat Nyékvárkony községben. In: Vörös Ferenc (ed.) *Regionális dialektusok, kisebbségi nyelvhasználat.* Budapest – Nyitra – Somorja: Magyar nyelvtudományi Társaság – Konstantin Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara-Fórum Kisebbségkutató Intézet – Lilium Aurum. 41-48.
- 2005b. (Pintér Tiborral) Bilingvizmus v Malom Hájí alebo jazyková situácia v rómskej komunite na južnom Slovensku. Jozef Štefánik szerk. *Individuálny a spoločenský bilingvizmus.* Bratislava: FF UK.
- 2006a. „*Ne haragúdjon hogy meg kérem Magát!*” Lakossági kérvények nyelvi elemzése. (megjelenés alatt). Nyitra: Konstantin Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara.
- 2006b. (Szabómihály Gizellával) Mehrsprachigkeit in den Rechtsnormen und in der Wirklichkeit. Die Anwendung von Sprachgesetzen in der Slowakei. In Peter Cichon (Herausgeber) *Gelebte Mehrsprachigkeit.* Akten des Wiener Kolloquiums zur individuellen und sozialen Mehrsprachigkeit, 5./6. XI. 2005. Wien: Praesens Verlag.
- Pete István 1988. A magyar nyelv állami változatai (Kárpátukrán változat). Kiss Jenő–Szűts László szerk. *A magyar nyelv rétegződése II.,* 779-789. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Rácová, Anna–Horecký, Ján 2000. *Slovenská karpatská rómčina. Opis systému.* Bratislava: Veda.
- Sándor Anna 2000. *Anyanyelvhasználat és kétnyelvűség egy kisebbségi magyar beszélőközösségben, Kolonban.* Pozsony: Kalligram.

Kiss Jenő 1982. Fejezetek a mihályi nyelvjárás mondattanából. *MINYTK.* 164. sz. 7. 1988. Mai nyelvjárásaink és változataik. *Magyar Nyelv* 84/4, 443–452.

1995a. Társadalom és nyelvhasználat. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest.

2001 (szerk.). *Magyar dialektológia.* Budapest: Osiris Kiadó.

Kiss Jenő – Szűts László (szerk.) 1988. *A magyar nyelv rétegződése I–II.* Budapest: Akadémiai Kiadó.

Komjáthy István 1939. Fejezetek a Csallóköz népnyelvéből. Szakdolgozat (kézirat). Debrecen.

Koncsol László 2001–2005. A Csallóköz városai és falvai I–III. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.

Kontra Miklós 1990a. *Fejezetek a South Bend-i magyar nyelvhasználatból.* Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet.

1997. Szlovákiában szlovákul – Amerikában angolul. *Közérdekű nyelvészet*, 33–53. Budapest: Osiris. 2003 (szerk.). *Nyelv és társadalom a rendszerváltás kori Magyarországon.* Budapest: Osiris Kiadó

Kontra Miklós–Saly Noémi szerk. 1998. *Nyelvmentés vagy nyelvárulás? Vita a határon túli magyar nyelvhasználatról.* Budapest: Osiris Kiadó.

Kovács István 1963. A utáni o-zás Amadékarcsán. *Magyar Nyelvőr.* LXXVII. 238–239.

Lanstyák István 1998. *A magyar nyelv szlovákiai változatainak sajátosságai.* Egyetemi Füzetek 1. Dunaszerdahely: Lilium Aurum.

2000. *A magyar nyelv Szlovákiában.* Budapest–Pozsony: Osiris Kiadó–Kalligram Könyvkiadó–MTA Kisebbségkutató Műhely.

2006. *Nyelvből nyelvre.* Tanulmányok a szókölcsonzésről, a kódváltásról és fordításról. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.

Lanstyák István–Simon Szabolcs (szerk.) 1998. *Tanulmányok a magyar-szlovák kétnyelvűségről.* Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.

Lanstyák István–Simon Szabolcs (szerk.) 2002. *Tanulmányok a kétnyelvűségről.* Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.

Lanstyák István–Simon Szabolcs–Szabó Mihály Gizella 1998. A magyar standard szlovákiai változatának szókincséről. Lanstyák István – Szabó Mihály Gizella szerk. *Nyelvi érintkezések a Kárpát-medencében*, 67–77. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó – A Magyar Köztársaság Kulturális Intézete.

Lanstyák István–Szabó Mihály Gizella 1996. Contact Varieties of Hungarian in Slovakia: a Contribution to their Description. *International Journal of the Sociology of Language* 120, 111–130.

1997. *Magyar nyelvhasználat – iskola – kétnyelvűség (Nyelvi változók a szlovákiai és magyarországi középiskolások néhány csoportjának magyar nyelvhasználatában).* Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.

2002. *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában.* Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.

2005. Hungarian in Slovakia. Fenyvesi Anna szerk. *Hungarian language contact outside Hungary: Studies on Hungarian as a minority language.* Amsterdam–New York: John Benjamins.

Nyékvárkony (Vrakúň) a nagyobb falvak közé tartozó község a Csallóköz szívében. Lakosainak száma 1991-es census idején 2470 (Gyurgyik 1994: 150), a legutóbbi, 2001-es népszámlás adatai alapján pedig 2 537 volt (Gyurgyik 2006: 173).

A felgyűjtött népszámlálási és egyéb adatok tükrében a vizsgált településről, Nyékvárkonyról megállapítható, hogy:

- a) a lakosság száma alapján a járás nagyközségei közé tartozik (2001-ben 2537 fő), lakóinak száma az elmúlt 170 évben folyamatosan (1880-tól 2001-ig 128,76%-al) növekedett;
- b) a községben magyar, szlovák, roma, ill. cseh nemzetiségű lakosság él, továbbá jellemző, hogy
  - a lakosság túlnyomó része magyar nemzetiségű (2001-ben 92,7%), de folyamatos a magyar nemzetiségű lakosság arányának csökkenése (1880 és 2001 között arányuk 5,6 %-al),
  - ugyancsak folyamatos a szlovák nemzetiségűek szám-arányának növekedése (1880 és 2001 között 0,3%-ról 7,1%-ra, azaz 6,8%-al nőtt az arányuk);
  - a roma nemzetiségűek adatai nagyfokú ingadozást mutatnak (1991-ben 0,9%, 2001-ben 0%);
- c) az anyanyelvhasználat alapján a település lakosságának döntő többsége magyar anyanyelvű, az utolsó népszámlálás során a megkérdezettek 92,4%-a tartozott ide; szlovák anyanyelvűnek a lakosság 5,3%-a, roma anyanyelvűnek pedig 1,9%-a vallotta magát;
- d) a felekezeti hovatartozás alapján a lakosság döntő többségében katolikus (2001-ben 93,6 %-a), 2,1 %-a református, 0,5 %-a evangélikus, ill. jelentős részük (2,6 %-uk) felekezeten kívüli;
- e) a községben 1961-től 1980-ig folyamatos a férfiak és a nők számának növekedése, majd 1980-tól a férfiak száma magasabb, mint a nőké;
- f) megfigyelhető a lakosság elöregedése (a lakosság átlagéletkora 1970 és 2001 között 3,5 évvel emelkedett);

Az értekezés második része, egyben a dolgozat legnagyobb terjedelmű fejezete a Nyékvárkonyban beszélt nyelvek jellemzését tartalmazza. A községben használt nyelvek vizsgálata során a dialektológia fő kutatási területeiből állapotvizsgálatot, szinkron változásvizsgálatot, kontaktusvizsgálatot és attitűdvizsgálatot végeztem, ill. folytattam a szókészletet érintő felméréseket is (vö. Kiss 2001: 66–68). Munkám elkészítésében felhasználtam a számítógépes dialektológia módszereit: a Nyékvárkony községben 1972–2006 között felgyűjtött hangzóanyag egy részét CD-ROM formájában csatoltam a dolgozatomhoz.

A fejezet a községben beszélt nyelvek közül előbb a magyar, majd a szlovák, legvégül a romani nyelv használatáról gyűjtött nyelvészeti megfigyeléseket tartalmazza, ill. azok eredményeit összegzi. Az egyes nyelvek vizsgálata nem egyforma mértékű: a Nyékvárkonyban beszélt nyelvek közül leginkább a magyar (és annak változatai), legkevésbé a szlovák nyelv (és változatai) került bemutatásra.

Nyelvészeti kutatásaim előkészítő szakaszában a hagyományos dialektológia módszereire alapozva élőnyelvi megnyilatkozásokat rögzítettem, adatközlőimet a község idősebb nemzedékéből választottam. A rögzített, később a számítógépes dialektológia módszereivel feldolgozott hangzóanyagból kiindulva összegeztem a település nyelvjárásának legmarkánsabb jegyeit, majd a szociolingvisztika, azon belül a kétnyelvűséggel kapcsolatos vizsgálatok eredményeire támaszkodva, ill. azok módszereit felhasználva kérdőíves vizsgálatok adatai alapján elemeztem a település élőnyelvi képét, gyakorlati kétnyelvűségét.

A település mindennapjaiban használatos nyelvek (magyar–szlovák–romani), ill. azok változatainak ismertetése után a dolgozat harmadik része azt vizsgálja, hogy hogyan rendeződnek a nyelvhasználati szinterek az egyes nyelvek között. A községi ügyintézés (szóbeli és írásbeli) nyelvhasználatának részletes ismertetése mellett, a fejezet az egészségügy, a postai nyelvhasználati gyakorlat mellett az oktatásban (óvoda, alapiskola), vallás nyelvében tapasztalható nyelv-választási szokásokkal foglalkozik.

- Ferguson, Charles A. 1959/1975. Diglosszia. Pap Mária–Szépe György szerk. *Társadalom és nyelv. Szociolingvisztikai írások*, 291–317. Budapest: Gondolat.
- Földes, Csaba 2005. Kontaktdeutsch. Tur Theorie eines Varietätentyps unter transkulturellen Bedingungen von Mehrsprachigkeit. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Fraser, Sir Angus 2002. *A cigányok*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Fülei-Szántó Endre szerk. 1986. *Norma-átlag-eltérés*. Pécsi Akadémiai Bizottság.
- Fülöp Lajos 2000. Gondolatok a regionális köznyelviségről. *Magyar nyelvjárások*. XXXVIII, 153–162.
- Göncz Lajos, 1999. *A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban)*. Budapest–Újvidék: Osiris Kiadó–Forum Könyvkiadó–MTA Kisebbségkutató Műhely.
- Grosjean, François 1982. *Life with Two Languages. An Introduction to Bilingualism*. Cambridge, Massachusetts–London, England: Harvard University Press.
- Gyurgyik László 1994. *Magyar mérleg. A szlovákiai magyarság a népszámlálási és a népmozgalmi adatok tükrében*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.
2006. *Népszámlálás 2001. A szlovákiai magyarság demográfiai, valamint település- és társadalmi szerkezetének változásai az 1990-es években*. Mercurius Könyvek. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.
- Hajdú Mihály 2003. *Általános és magyar névtan*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Herman József–Imre Samu 1987. Nyelvi változás – nyelvi tervezés Magyarországon. *Magyar Tudomány* 32/7–8, 513–531.
- Horger Antal 1934. *Magyar nyelvjárások*. Budapest.
- Imre Samu 1971. *A mai magyar nyelvjárások rendszere*. Budapest.
- Jakab István 1993/1998. A szlovák hatás és a többi. (Nyelvünk területi változatainak s társadalmi használatuknak kérdései és kérdőjelei.) Kontra Miklós–Saly Noémi szerk. *Nyelvmentés vagy nyelvárulás? (Vita a határon túli magyar nyelvhasználatról)*, 25–33. Budapest: Osiris.
- Juhász Dezső 1988. A magyar tájnévadás. *Nyelvtudományi Értekezések* 126. szám. Akadémiai Kiadó: Budapest.
2001. A magyar nyelvjárások területi egységei. In Kiss Jenő szerk. *Magyar dialektológia*. Budapest: Osiris Kiadó. 262–324.
- Jurovā, Anna 2002. *Historický vývoj rómskych osád*. Romano Press Agency.
- Kálmán Béla 1966. *Nyelvjárásaink*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Kemény Gábor szerk. 1992. *Normatudat – nyelvi norma*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet.
- Keszler szerk. 2000. *Magyar grammatika*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

Jegyzetek

¹ Bár az egyelőre *nyelvi menedzsmentnek/nyelvi menedzselésnek* nevezett fogalom magyar megnevezése nyitott kérdés, dolgozatomban – Kenesei István *nyelvi problémakezelés* (ill. *nyelvi probléma-kezelés*, vö. AKH. 184: 139b. pont) műszavával ellentétben – ezt a kifejezést használom (vö. Szabó Mihály 2005: 73, ill. <http://www.gramma.sk/index.php?lang=hu&lparam=kozonsegszolgalat/alkalmazott/vitalista>)

Bibliográfia

- Arany A. László 1939-40/1998. A kétnyelvűség jelenségeinek pszichológiai alapjai. Lanstyák István–Simon Szabolcs szerk. *Tanulmányok a magyar–szlovák kétnyelvűségről*, 7–31. Pozsony: Kalligram.
- Balassa József 1891. *A magyar nyelvjárások osztályozása és jellemzése*. Budapest.
- Bartha Csilla 1999. *A kétnyelvűség alapkérdései*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Benkő Loránd 1947. A Nyáradmente földrajzi nevei. In: *A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai* 74. szám. Magyar Nyelvtudományi Társaság. Budapest.
1957. *Magyar nyelvjárástörténet*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Borbély Anna 2001. *Nyelvcseré. Szociolingvisztikai kutatások a magyarországi románok közösségében*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet Élőnyelvi Osztálya.
- Cseresnyési László 2004. *Nyelvek és stratégiák avagy a nyelv antropológiája*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Csernicskó István 1998. *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Budapest: Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely.
- Deme László 1949. *A nyelvjárási anyag felhasználása és feldolgozása*. Budapest. 1956. *Nyelvatlaszunk funkciója és további problémái*. Akadémia Kiadó. Budapest.
- Driessen, Bart 1997. A new turn in Hungarian–Slovak relations? An overview of the Basic Treaty. *International Journal on Minority and Group Rights* 4, 1–40.
- Fazekas József – Hunčík Péter szerk. *Magyarok Szlovákiában (1989-2004). Összefoglaló jelentés. A rendszerváltástól az Európai Unió csatlakozásig*. Somorja-Dunaszerdahely: Fórum Kisebbségkutató Intézet – Lilium Aurum Könyvkiadó.

A Szlovákiában élő magyarság nyelvhasználatának sajátosságaival több nyelvészeti munka foglalkozik (vö. Arany A. 1939-40/1998; Lanstyák 1998, 2000, 2006; Szabó Mihály 1999, 2005; Lanstyák–Szabó Mihály 1997, 2002, 2005; Lanstyák–Simon 1998; Misad 1998; Vörös 2004; Sándor 2000, 2004 stb.). A kérdéskör leginkább átfogó ismertetését Lanstyák István publikálta (Lanstyák 2000). Monográfiájában szlovákiai magyar beszélőközösségekben használt magyar nyelvváltozatok, ill. nyelvváltozat-típusok közül Lanstyák a dialektusok szintjén a *magyar standard szlovákiai változatát*, ill. a *nyelvjárásokat*, míg a regiszterek szintjén a *mindennapi beszélt nyelvet* és *szaknyelvek* különíti el. (vö. Lanstyák 1998: 21, 2000a: 153).

A standard rendszerint az egész nyelvterületen él, földrajzi tagoltsága általában minimális, ám ha több önálló államban használják, kialakulhatnak ún. *állami változatai*: a több országban emelkedett funkciókban használt, állami változatokkal rendelkező nyelveket *többközpontú nyelveknek* nevezzük. (Clyne-t idézi Lanstyák 2000: 150). A magyar nyelv többközpontúságának kérdését először Pete István vetette fel (vö. Pete 1988), felvetését köteté dagadt nyelvészeti vita követte (Kontra-Saly 1998). A magyar nyelv többközpontúságának tételéből kiindulva a szlovákiai magyar beszélőközösségben az anyaországi standard után legmagasabb presztízzsel a *magyar standard szlovákiai változata* rendelkezik. Ezt a nagyon csekély mértékben kontaktusváltozatot a beszélők jelentős része nem otthon, a családban, hanem az iskolában sajátítja el, anyanyelvük pedig vagy valamely nyelvjárás, vagy pedig a mindennapi beszélt nyelv (amely viszont kontaktusváltozat. Lanstyák István a magyar standard szlovákiai változatának és a mindennapi beszélt nyelvnek a viszonyát ezért a ferguson-i értelemben vett diglossiahelyzethez hasonlítja (vö. Lanstyák 1998).

A Nyékvárkony folytatott kutatásaimban a helyi nyelvjárás, ill. a magyar standard szlovákiai változatától nyelvjárásiasabb, kontaktusjelenségeket is tartalmazó regionális köznyelviség (*közveleg*) jelenségeivel, használatával, ill. az egyes változatok presztízsértékének megállapításával foglalkoztam.

A vizsgált településen beszélt nyelvek közül a magyar nyelv rendelkezik a legtöbb beszélővel, ill. a községen belül a legtöbb nyelvhasználati szintérrel. Kutatásaim és a népszámlálási adatok alapján az itt élő magyar nemzetiségű lakosság mellett a magukat szlovák nemzetiségűek vallók több mint 10%-a vallotta magát magyar anyanyelvűnek, továbbá szükséges megjegyezni azt is, hogy ha eltérő mértékben is, de másodnyelvként a szlovák, ill. roma anyanyelvűek is rendelkeznek magyarnyelv-tudással (vö. Pintér–Menyhárt 2005).

A szlovákiai magyar beszélőkre Lanstyák kutatásai alapján a magyarországiaknál nagyobb mértékben jellemző a nyelvjárási(as) nyelvhasználat, tehát a nyelvjárások formálisabb beszédhelyzetekben való használata. Ennek oka, hogy a szlovákiai magyarok nagy része falun él (vö. Lanstyák 2000a: 52-53; Gyurgyík 2004: 145-149, 2006: 42), ill. hogy a felső- és középfokú végzettségűek aránya a szlovákiai magyarok körében alacsonyabb, mint Magyarországon (vö. Lanstyák 2000a: 57-58). A nyelvjárásias nyelvhasználatot erősíti, hogy a beszélők egy részének – azoknak, akik szlovák tanyelvű iskolába jártak/járnak – nem állt módjukban a magyar standardot intézményes keretek közt elsajátítani.

Balassa József nyelvjárási rendszerezése alapján (Balassa 1891: 39) a Csallóköz a dunántúli nyelvjárási területhez tartozik. Horger a csallóközi nyelvjáróterületet az északnyugati nyelvjáróterülethez sorolja (Horger 1934: 19), melyről Kálmán Béla a következőket jegyzi meg (Kálmán 1966: 72): *„A dunántúli nyelvjárástípus közelebb áll az irodalmi nyelvhez, mint a nyugati /.../. Hangszín tekintetében a nyugatival szemben monoftongusos, tehát hosszú, középső nyelvéllású magánhangzói vannak: ó, ő, é.”*

A nyékvárkonyi nyelvjárás hangtanának ismertetésénél Imre Samu (Imre 1971: 65), ill. a dialektológia újabb szakirodalmából Juhász Dezső nyelvjárás-tani rendszerezést követem, amely Nyékvárkony községet nyelvjárása alapján a közép-dunántúli–kisalföldi régióon belül a csallóközi-szigetközi nyelvjárás-csoport-hoz sorolja (Juhász 2001: 271-274).

hogy a kisebbségi nyelvhasználók nem tudnak, ill. csak bizonytalan ismeretekkel rendelkeznek a nyelvtörvényben megfogalmazott jogaikról, tehát nem tudják vagy nem biztosak abban, hogy milyen kérvényeket fogalmazhatnak meg anyanyelvükön. Az elvégzett felmérések azt bizonyítják, hogy nagyon fontos a hivatalban dolgozók szerepe. A hivatalnokok a lakossági kérelmekre a válaszadást az esetek többségében már előre elkészített, számítógépben tárolt fejléces dokumentumok „újraírásával” oldják meg. Ha ez a dokumentum szlovák nyelvű, ill. több személynek is ugyanazt a levelet kell kiküldeni, akkor a hivatalnokok gyakran élnek az időt és munkát takarítanak meg az egynyelvű postázásával (pl. a nyékvárkonyi példán tapasztalhatjuk, hogy a magyar kérvényre szlovák választ küldtek, ill. a kétnyelvű kérvényekre ugyancsak szlovák volt a válasz).

A nyelvtörvény hatástalanságának okaként gyakran említődik a nyelvi hiány, ill. az a tény, hogy az ügyfelek tájékoztatásának hiánya mellett a hivatali ügyintézés (jelenleg is érvényben lévő) során az ügyfél szlovák nyelvű űrlapok kitöltéséhez volt/van hozzászokva. A kisebbségi nyelvtörvény új helyzetet teremtett, így az eddig használt szlovák nyelvű formanyomtatványok helyett magyar nyelvű űrlapokra volt/van szükség. A fordítások a községi hivatalok többségében ma már hozzáférhetőek a polgárok számára, de a tapasztalat azt mutatja, hogy a magyar nyelvű hivatalos nyomtatványokat az állampolgárok ritkán veszik igénybe. A hivatalban dolgozó alkalmazottak szerint ennek oka a „praktikus ügyintézésre” való törekvés, miszerint az ügyfél minél gyorsabban szeretné elintézni a hivatalos dolgait, amelynek legtisztább módja az olajozottan működő, begyakorolt szlovák nyelvű írásbeli ügyintézés.

a romani nyelvvel kapcsolatos következtetések

a) a csoport tagjainak anyanyelve a roma, de a vizsgált csoport tagjai két-, ill. háromnyelvűek: többségük romadomináns-magyar két-, kis hányaduk romadomináns-magyar-szlovák, ill. romadomináns-szlovák-magyar háromnyelvű;

b) magyarnyelv-tudásuk a környező településeken (Nyékvárkony, Bős) használt, területileg kötött nyelvjárásra épül, a magyar standard szlovákiai változatával az oktatásban találkoznak, többek közülük ekkor tanulnak meg magyarul (Pintér–Menyhárt 2005a, Szabó-mihály–Menyhárt 2006b);

A dolgozat negyedik része viszonylag új, ám annál aktuálisabb nyelvészeti témakört érint: a nyelvi tervezés, ill. a nyelvi menedzselés¹ szemszögéből foglalkozik a község nyelvi életében tudatosan megvalósított, ill. tervezett változásokkal (vö. Tolcsvai 1998, Sándor 2003, Szabó-mihály 2005). Nyékvárkony község nyelvhasználatában a nyelvi menedzselés két esetben, a hivatalos ügyintézés nyelvhasználatában, ill. a község utcaneveinek kiválasztásában nyilvánult meg (vö. Menyhárt 2002, 2004, 2005a, 2006a).

A nyékvárkonyi felmérések alapján elmondható, hogy a kisebbségi nyelvhasználatot szabályozó törvény érvényesülése gyakran még az erősen magyardomináns települések községi szintű hivatalos ügyintézésében is esetleges.

Bár a vizsgált hivatalban a szóbeli ügyintézés nyelve az ügyfél nyelvhasználatához igazodik, ezzel szemben a hivatali írásbeliséget a magyar nyelvű kérvények számának gyarapodása mellett még a szlovák nyelv (államnyelv-jellegéből fakadó) dominanciája jellemzi. A szlovákiai magyar nyelvhasználót gyakran éri a vád, hogy nem él a kisebbségi nyelvhasználatot szabályozó törvény igazán nagy hozadékaival. Ezt a gyakorlatot a leggyakrabban azzal magyarázzák,

Nyékvárkony nyelvének kutatása során az *analitikus* módszert *előhívós* (ún. *elicitációs*) módszerrel ötvöztem (vö. Kiss 2001: 86), nyelvészeti kutatómunkám során 1998 és 2006 között különböző témakörökben több kérdőíves vizsgálatot is elvégeztem:

1998-1999: a község lakosságának szinkrón változásvizsgálatként generációk és műveltségi csoportok szerinti bontásban 36 adatközlő bevonásával végeztem el (vö. Menyhárt 1999);

2000: kontaktusjelenségek használatával kapcsolatos, generációs csoportok szerinti nyelvészeti felmérést végeztem: az adatközlők száma 33 fő volt (vö. Menyhárt 2001: 121-137);

2004: a község dűlőneveinek ismeretét, ill. használatát felmérő vizsgálatban három generációs csoportban (fiatal, középkorú, idős) 30 adatközlő vett részt (Menyhárt 2004: 269-277)

2006: a nyelvjárási, ill. kontaktusjelenségekkel kapcsolatos attitűdvizsgálatba a falu fiatal generációjának tagjait vontam be; a kérdőíves vizsgálatban a helyi alapiskola 115 nyékvárkonyi származású tanulója vett részt.

Az egyes nyelvjárási (hang-, alak- és mondattani) jelenségeknek különböző kor-, ill. műveltségi csoportok szerinti használatát, továbbá a község lakosságának saját nyelvjárásával kapcsolatos attitűdjeinek elemzését dolgozatomban az 1998 és 2006 között elvégzett kérdőíves vizsgálatok alapján vizsgálom. Az elvégzett nyelvészeti vizsgálatokból levonható általánosabb tanulságok és következtetések az egyes nyelvekre lebontva a következőképpen összegezhetőek:

a magyar nyelvvel kapcsolatos megfigyelések

a) a vizsgált beszélőközösség mindennapi beszédtevékenysége során a településen nagy presztízzsel rendelkező magyar nyelv több változatát használja:

– írásbeli kommunikációban a *magyar standard szlovákiai változatát* (vö. Lanstyák 1998: 21, 2000a: 153),

– informális szóbeli megnyilatkozásaiban főleg a területileg kötött nyelvváltozatot, azaz a *(nyékvárkonyi) nyelvjárást*,

– míg formális szóbeli megnyilatkozásaiban a *nyelvjárás és a magyar standard szlovákiai változata közötti közveleget/regionális köznyelvet* (vö. Fülöp 2000: 153, Kiss 2000: 234, Lanstyák 2000: 276);

b) a községen belüli nyelvhasználat leggyakrabban használt változata a területileg kötött nyelvváltozat, tehát a nyelvjárás, amely a vizsgált hangtani, alaktani, mondattani és szóképzéstanos jegyei alapján a közép-dunántúli–kisalföldi régióon belül a csallóközi-szigetközi nyelvjárás-csoportokhoz sorolható (Juhász 2001: 271-274);

c) a község nyelvjárásának jelenségeit vizsgálva elmondható, hogy a nyelvjárási jelenségekben és aktív tájszóhasználatban bővelkedő válaszokat leginkább az idős, legkevésbé a fiatal generáció tagjai szolgáltatták,

d) a nyelvjárásias változatok előfordulása az adatközlők válaszaiban egyenesen arányban csökkent az elvégzett iskolák szintjének növekedésével;

e) elmondható, hogy a fiatal generáció tagjai az erősen területi kötöttségű változattal szemben pozitív vagy semleges, de semmiféleképpen sem negatív értékítélettel rendelkeznek; ez az attitűd kedvez a nyelvjárási jelenségek továbbélésének;

f) a vizsgált beszélőközösség kétnyelvűségi helyzetben él, magyar anyanyelvű tagjai magyardomináns-szlovák kétnyelvű beszélők, az általuk használt nyelvváltozatok mindegyike a kétnyelvűségi helyzetből eredendően szükségszerűen kontaktusváltozat, amely abban tér el az illető nyelv többi változatától, hogy az érintkezés

erősségétől függően kisebb vagy nagyobb mértékben kontaktusjelenségek fordulnak benne elő (vö. Kontra 1990: 27-29; Szabó Mihály 1999; Lanstyák 2006: 15-56);

g) a felmérésben megkérdezett adatközlők a legtöbb esetben tudatában vannak annak, hogy az általuk beszélt magyar nyelvváltozatok a kontaktusjelenségek meglétének köszönhetően eltér a magyarországi magyarok által használt nyelvváltozatoktól;

h) a fiatal nemzedék körében végzett attitűdvizsgálat alapján elmondható, hogy a megkérdezettek fele gyengébbnek ítélte meg saját maganyelv-tudását a magyarországi magyarokéhoz képest, és bár az estek többsége szerint a kontaktusjelenségek használata alapján derül ki, hogy nem magyarországi születésű magyar beszélői anyanyelvüknek, a direkt kölcsönszavakat, ill. azok használatát nyelvváltozatuk szerves részének ítélik (vö. Menyhárt 2001: 121–137).

a szlovák nyelvvel kapcsolatos megfigyelések és következtetések

a) a szlovák nemzetiségű és szlovák egynyelvű lakosság többsége a falu területén szétszórtan, a magyar anyanyelvű lakossággal keveredve él; intim és nyilvános nyelvhasználati szintereken a anyanyelvét, tehát a szlovák nyelvet használja;

b) a szlovák nemzetiséggel, de magyar anyanyelvvel rendelkező, nagy többségükben magyardomináns-szlovák beszélők intim, ill. nyilvános nyelvhasználati szintereken a magyar nyelvet használják;

c) a szlovák anyanyelvű csoportnak, ill. nyelvének presztízse a faluban többnyire semleges megítélésben részesül, nyelvi konfliktusra anyanyelvhasználatuk miatt eddig nem volt példa.